

RENATA DUTKOWA

 <https://orcid.org/0000-0001-7527-0919>

Tomasz Pudłocki

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Renata Maria Aniela Czarnik urodziła się 14 sierpnia 1927 roku w Opatkowicach koło Miechowa jako córka Jana i Katarzyny z Rydzów. Jej rodzice byli nauczycielami i oprócz córki mieli jeszcze syna Adama (ur. 1930 r.). Od 1934 do 31 stycznia 1939 roku R. Czarnik uczęszczała do Publicznej Szkoły Powszechnej III stopnia w Książu Wielkim w powiecie miechowskim, gdzie uczyli jej rodzice. W II semestrze 1939 roku chodziła do szkoły powszechnej w Wieliczce, którą ukończyła w czerwcu 1939 roku (znajdowała się wówczas pod opieką ciotki Anieli Rydzówny). Tuż przed wojną rodzina przeniosła się do Częstochowy, gdzie matka 1 marca 1939 roku dostała pracę w Szkole Powszechnej nr 16. Ojciec został kierownikiem tej placówki. J. Czarnik, podporucznik Wojska Polskiego, weteran I wojny światowej i walk w latach 1918–1921, walczył również we wrześniu 1939 roku. Był więźniem sowieckim w Kozielsku, zginął w Katyniu. W czasie okupacji R. Czarnik mieszkała w domu dziecka prowadzonym przez siostry nazaretanki w Częstochowie przy ulicy Jasnogórskiej 54. Większa część klasztoru została zajęta przez władze niemieckie na biura Wehrmachtu. Podobnie jak inne starsze dziewczęta, by uniknąć wywozu na roboty do Niemiec, Renata pracowała przymusowo jako sprzątaczką w budynkach Wehrmachtu od września 1943 roku do stycznia 1945 roku. Równocześnie uczęszczała na tajne komplety Państwowego Gimnazjum i Liceum imienia Juliusza Słowackiego w Częstochowie, które ukończyła, składając egzamin maturalny w 1944 roku. Następnie od roku 1945 do roku akademickiego 1947/1948 studiowała historię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Początkowo uczęszczała na seminarium profesora Józefa Feldmana, a po jego śmierci – na seminarium profesora Władysława Konopczyńskiego. Pod kierunkiem W. Konopczyńskiego napisała pracę magisterską, ale ze względu na przeniesienie uczonego na emeryturę oficjalnym promotorem rozprawy „Neoslawizm 1908–1910” był profesor Kazimierz Piwarski. 30 czerwca 1949 roku otrzymała tytuł magistra filozofii w zakresie historii.

Niska ocena z rozprawy (dostateczny) ani pierwsze lata pracy zawodowej nie wskazywały na to, że R. Czarnik będzie podążać naukową ścieżką. Od 1 października 1949 do 31 marca 1950 roku pracowała w Archiwum Akt Nowych w Warszawie

w charakterze asystenta. Następnie, od 1 kwietnia 1950 do 31 grudnia 1951 roku, była zatrudniona w Ministerstwie Kultury i Sztuki w Warszawie jako referendarz Biura Studiów w Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków.

Pod kierunkiem profesora Stanisława Herbsta przygotowywała bieżącą dokumentację naukową zabytkowych obiektów oraz opracowywała bibliografię dotyczącą budownictwa przemysłowego w XVIII wieku. Ponadto współpracowała przy sporządzaniu dokumentacji naukowej Muzeum Staszica w Pile. Prowadziła tam kwerendę materiałów dotyczących architektury romańskiej w Polsce.

Po wyjściu za mąż – już jako Renata Dutkova – w 1952 roku przeniosła się do Krakowa. Początkowo brała udział w pracach Zespołu do Badania Walki Klasowej Chłopów na Wsi Małopolskiej, prowadząc kwerendy oraz analizując zebrane dane. Od 1 października 1955 do 31 sierpnia 1959 roku była zatrudniona jako starszy asystent w Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, gdzie porządkowała i opracowywała zasoby archiwalne. Równocześnie brała udział w pracach Zespołu Oświecenia Zakładu Historii Nauki PAN.

1 września 1959 roku została przyjęta do pracy w Katedrze Historii Nauki i Oświaty UJ, najpierw jako asystent, od 1 października 1961 roku – jako starszy asystent, a od 1 października 1967 roku – jako adiunkt. Od 1 kwietnia 1976 była zatrudniona jako doktor habilitowana, od 1 lipca 1979 roku – jako docent, od 1 czerwca 1991 roku – jako profesor nadzwyczajny. Od 30 lipca 1996 roku pracowała jako profesor nadzwyczajny z tytułem naukowym profesora nauk humanistycznych, nadanym jej przez prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego. Z dniem 30 września 1997 roku oficjalnie przeszła na emeryturę, choć jeszcze w okresie od 1 października 1997 do 30 września 1998 roku była zatrudniona na umowę o pracę.

Początkowo jej zainteresowania badawcze oscylowały wokół dziejów oraz dziedzictwa Komisji Edukacji Narodowej. Brała udział w pracach zespołu badającego dzieje KEN, publikowała artykuły o tradycjach Komisji w szkolnictwie wyższym i średnim Krakowa (m.in. *Z problematyki szkolnictwa elementarnego w Księstwie Warszawskim*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria A” 1968, z. 12, s. 195–204; „*Kwartalnik Naukowy*” A.Z. Helcla, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria E” 1970, z. 4, s. 55–95; *Po trzecim jubileuszu. Przegląd wydawnictw z lat 1966–1974 dotyczących Komisji Edukacji Narodowej*, „*Kwartalnik Historyczny*” 1975, R. 82, nr 4, z. 795–810). Była redaktorką (z K. Mrozowską) tomu studiów pod tytułem *W kręgu wielkiej reformy. Sesja naukowa w Uniwersytecie Jagiellońskim w dwusetną rocznicę powstania Komisji Edukacji Narodowej 24–26 października 1973* (Warszawa–Kraków 1977), w którym zamieściła artykuł *Tradycje Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie* (s. 292–311). Opublikowała również monografię *Komisja Edukacji Narodowej. Bibliografia przedmiotowa* (Wrocław 1979) oraz książkę o charakterze popularnonaukowym, zawierającą syntetyczny zarys dziejów działalności KEN i wybór podstawowych materiałów źródłowych (*Komisja Edukacji Narodowej. Zarys działalności. Wybór materiałów źródłowych*, Wrocław 1973). Jej wstęp do tego wydawnictwa uznano za najlepsze opracowanie KEN, jakie kiedykolwiek powstało. Wspólnie z Julianem Dybcem i Leszkiem Hajdukiewiczem zredagowała tom *Studia z dziejów oświaty i kultury umysłowej. Księga ofiarowana*

Janowi Hulewiczowi (Wrocław 1977), w którym ogłosiła studium *Jeden trudny żywot nauczycielski* (Michał Maciejowski) (s. 221–236).

Praca *Szkoła Główna Krakowska w czasach Księstwa Warszawskiego (1809–1814)*, pisana pod kierunkiem profesora Jana Hulewicza, stała się podstawą do przyznania jej 19 marca 1965 roku stopnia naukowego doktora. Książka powstała na podstawie tej dysertacji, zatytułowana *Uniwersytet Jagielloński w czasach Księstwa Warszawskiego. Szkoła Główna Krakowska w czasach Księstwa Warszawskiego w latach 1809–1814* (Wrocław–Kraków 1965), otrzymała Nagrodę Rektora UJ oraz Nagrodę Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Spotkała się również z bardzo dobrym przyjęciem w środowisku.

R. Dutkova była z zamiłowania krakowianistką. Miastu, które wybrała na miejsce życia i pracy, poświęciła gros swojego dorobku naukowego (zwłaszcza dziejom UJ i szkolnictwa średniego). Widać to od jej pierwszych drukowanych prac aż po ostatnie. Wśród tekstów poświęconych Krakowowi i kulturze umysłowej wymienić można: *Stosunki Towarzystwa Naukowego Krakowskiego z życiem naukowym w kraju* („Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria A” 1962, z. 6, s. 3–43); *L’Université Jagellone et les écoles secondaires au XIXe siècle*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” nr 687 *L’Université et l’enseignement extrauniversitaire, XVIe–XIXe siècles : IIe session scientifique internationale, Cracovie 11–12 mai 1979*, 1983, z. 79, s. 63–83 (wersja polska: *Uniwersytet Jagielloński a szkolnictwo średnie*, „Rocznik Nauk Pedagogicznych PAN” 1981, t. 27, s. 5–22). Podczas kongresu historyków nauki w Moskwie wygłosiła, a następnie ogłosiła drukiem *Les traditions de la Commission d’Education Nationale à l’Université Jagellone* (druk w: *Etudes d’Histoire de la Science et de la Technique, Section III, Varsovie 1971*, s. 60–73). Po rocznym urlopie naukowym (1971/1972) na dokończenie rozprawy habilitacyjnej ostatecznie opublikowała w serii Monografie z Dziejów Oświaty (t. 19) książkę *Szkolnictwo średnie Krakowa w pierwszej połowie XIX w. (1801–1846)* (Wrocław 1976). Stała się ona podstawą do przyznania badaczce stopnia doktora habilitowanego uchwałą Rady Wydziału 6 maja 1976 roku (zatwierdzenie nastąpiło 25 października 1976 r.). Za tę publikację R. Dutkova otrzymała nagrodę „Echa Krakowa” za najlepszą książkę o Krakowie. Pewnym dopełnieniem studiów nad krakowską oświatą był tom *Żeńskie gimnazja Krakowa w procesie emancypacji kobiet (1896–1918)* (Kraków 1995). Sporadycznie pisała również do „Rocznika Krakowskiego”, w którym zamieściła między innymi nekrolog *Anna Żeleńska-Chelkowska (1918–1986)* (1988, s. 247–248). Jedną z ostatnich prac badaczki była *Les lycées de filles à Cracovie (1867–1918)* (w: *L’enseignement des Elites en Europe Centrale (19–20e siècles). Sous la direction de Victor Karady et Mariusz Kulczykowski*, Cracovie 1999, s. 11–20). Profesor R. Dutkova rzadko eksplorowała czasy najnowsze. Do studiów o tej tematyce zaliczyć można jednak jej wczesny artykuł *Studium Pedagogiczne Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1921–1952 (Zarys działalności)* („Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1968, nr 3, s. 444–470).

Od drugiej połowy lat 70. coraz częściej w swych badaniach skupiała się na oświacie galicyjskiej, przesuwając chronologicznie swoje zainteresowania z pierwszej na drugą połowę XIX wieku. Ogłosiła też kilka prac o studiach zagranicznych

Polaków w XIX wieku. Do tej grupy tekstów zaliczyć można: *Studia techniczne stypendysty polskiego w Wiedniu w I połowie XIX w.* („Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria D” 1973, z. 7, s. 133–158); *Le XIXe siècle* (w: *Sonder le passé a’la recherche de l’Université*, Genève 1985, s. 139–156); *Oświata i wychowanie w Galicji w polskiej historiografii ostatniego czterdziestolecia (1945–1985)* („Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1986, nr 4, s. 395–429); *Galicijskie „Sejmy Nauczycielskie”* („Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 1987, z. 81, s. 87–103); *Les études de jeunes Polonais dans les universités étrangères au XIXe siècle. Une esquisse du problème* („Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 1989, z. 88, s. 131–160); *L’Université Jagellone et l’enseignement secondaires au XIXe siècle (1801–1914)* (w: *L’Université et l’enseignement extrauniversitaire XVIe–XIXe siècle, IIème Session Scientifique Internationale*, Kraków 1983, s. 63–83; wersja polska: *Uniwersytet Jagielloński a szkolnictwo średnie w XIX w. (1801–1914)*, „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych PAN” 1981, s. 5–22); *Blaski i cienie galicyjskiego gimnazjum klasycznego* („Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 1989, z. 89, s. 187–197); *Polityka szkolna w Galicji 1866–1890* (w: *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 3: *Nauka i oświata*, red. A. Meissner, J. Wyrozumski, Rzeszów 1995, s. 137–149); *Polityka i edukacja z perspektywy galicyjskiej* („Ars Educandi” 1998, vol. 1, s. 115–122). Pewne zwieńczenie tych studiów stanowi monografia *Polityka szkolna w Galicji między autonomią a centralizmem (1861–1875)* (Kraków 1995).

Ważny w jej dorobku jest przeglądowy rozdział *Science and Education*, zamieszczony w tomie *An Outline of the History of Polish Culture* (Kraków 1979; wyd. 2 poszerzone, Warszawa 1984). Książka została nagrodzona zespołową nagrodą II stopnia Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Warto też wymienić publikację *Uniwersytet Jagielloński – czasy współczesne* (Kraków 1990), wydaną równocześnie w wersjach francusko-, anglo-, rosyjsko- i niemieckojęzycznej).

Niekiedy zainteresowania badawcze profesor Dutkovej obejmowały tematykę działalności środowisk prowincjonalnych. Chociaż nigdy nie specjalizowała się w studiach regionalnych, to złamała tę zasadę dla Zakopanego. W dniach 18–19 grudnia 1978 roku była jednym ze współorganizatorów sesji naukowej z okazji 400-lecia tego miasta. Ostatecznie, po wielu latach, ukazała się pod jej redakcją dwutomowa obszerna monografia *Zakopane. 400 lat dziejów* (Kraków 1991, t. 1 – 739 ss., t. 2 – 726 ss.), w której zamieściła wstęp, tekst *Edukacyjny róg obfitości. Szkolnictwo i oświata pozaszkolna w Zakopanem do 1939 r.* oraz *Kalendarium Zakopanego*. Sporadycznie drukowała również w „Roczniku Podhalańskim” (zob. m.in. *Z dziejów szkolnictwa w Zakopanem*, „Rocznik Podhalański” 1985, R. 3, s. 413–425). Jej związki z Zakopanem nie były przypadkowe. Już w 1949 roku została członkiem Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego.

W omówieniu jej dorobku należy uwzględnić dział historiografii, często (choć niesłusznie) mniej ceniony, w ramach którego profesor Dutkowa miała niezłe osiągnięcia. Ogłaszała drukiem liczne i wnikliwe recenzje, a także sprawozdania z konferencji naukowych. Po śmierci profesora J. Hulewicza opublikowała cztery różne wersje jego sylwetki naukowej, ogłoszone w „Kwartalniku Historycznym”, „Przeglądzie

Historyczno-Oświatowym”, „Piśmie” oraz „Paedagogica Historica”. Do *Polskiego Słownika Biograficznego* przygotowała liczne biogramy, między innymi takich postaci, jak Franciszek Kosteczki, Mateusz Kozłowski (wspólnie z R. Świętochowskim), Leon Laurysiewicz, Walenty Litwiński, Michał Maciejowski, Andrzej Markiewicz, Adolf Mułkowski, Edwin Płazek, Adam Powstański, Jacek Idzi Przybylski. Publikowała też w *Słowniku pedagogów polskich* (red. W. Bobrowska-Nowak, D. Drynda, Katowice 1998), w którym ogłosiła biogram J. Hulewca (s. 70–71). Poszerzoną wersję tego tekstu – zatytułowaną *Jan Hulewicz (1907–1980)* – zamieściła w książce *Historia wychowania XX w. Dorobek i perspektywy* (red. T. Gumuła, J. Krasuski, S. Majewski, Kielce 1998, s. 105–113).

Profesor Dutkova brała aktywny udział w życiu naukowym. Przykładowo w maju 1983 roku na międzynarodowej sesji historii uniwersytetów wygłosiła referat o studiach młodzieży polskiej na uczelniach obcych w XIX wieku. Podczas sesji „Die französische Revolution und Europa 1789–1799”, zorganizowanej przez Europäische Akademie Otzenhausen w Otzenhausen w RFN, wygłosiła referat „Die polnische und die französische Aufklärung”. Ukazał się on jako *Die polnische und die französische Aufklärung. Kultur und Bildungswesen* w publikacji *Die französische Revolution und Europa 1789–1799. Dokumente und Schriften der Europäischen Akademie Otzenhausen*, Hg. H. Timmermann, Saarbrücken 1989, s. 189–204. W styczniu 1985 roku prowadziła cykl wykładów na Uniwersytecie Paris VIII pod tytułem „La culture polonaise au XIX siècle – facteurs politiques et sociaux de son développement”. Od września do listopada 1986 roku przebywała w Wiedniu na kwerendzie badawczej jako stypendystka Instytutu Kultury Austriackiej. Jako stażystka Ministerstwa Edukacji Narodowej przebywała w Związku Radzieckim w okresie od października 1988 do stycznia 1989 roku. Podczas sesji „Social History of Institutions of Secondary and Higher Education in Central Europe” (zorganizowanej przez Centre Français de Recherches en Science Sociales w Pradze w dniach 9–10 października 1992 r.) poprowadziła wykład „Les bacheliers des écoles secondaires (gymnases) pour filles à Cracovie dans les années 1900–1918”.

Była członkiem Komisji Nauki PAN w Krakowie, Komisji Historii Kobiet PAN w Warszawie (od 1979 r.) oraz Rady Redakcyjnej „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” (od 1981 r.). W 1999 roku na prośbę profesora Karola Poznańskiego, przewodniczącego Zespołu Historii Wychowania Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, wzięła udział w pracach zespołu Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego do spraw opracowania „Minimalnych wymagań programowych na studiach magisterskich – pedagogika”.

Od 1971 roku była delegatką Instytutu Historii do Rady Oddziałowej Związku Nauczycielstwa Polskiego (należała do niego przez wiele lat). Jesienią 1979 roku poprowadziła cykl wykładów dla oddziałów ZNP w Krakowie i Nowym Sączu. Dotyczyły one historii oświaty w Polsce w latach 1918–1939. 17 maja 1997 roku w ramach posiedzenia dyskusyjnego Klubu Myśli Ludowej i Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych, poświęconego profesorowi Hulewiczowi, Dutkova wygłosiła wprowadzenie do dyskusji nad życiem i dorobkiem swojego mistrza.

W ramach Wydziału Filozoficzno-Historycznego UJ pełniła kilka funkcji. Przez wiele lat była sekretarzem naukowym (od 1 października 1972 do 1 września 1981 r.), a następnie wicedyrektorem do spraw naukowych Instytutu Historii UJ (od 2 września 1981 do 31 sierpnia 1984 r.). Od 1 lutego 1988 do 30 września 1997 roku kierowała Zakładem Historii Oświaty i Kultury.

Jeszcze na emeryturze pracowała w pełnym wymiarze w Instytucie Pedagogiki w Katowicach Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie (od 1 października 1999 do 30 września 2001 r.).

R. Dutkova była kilkakrotnie nagradzana za działalność naukową i organizacyjną przez władze UJ. Została też odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi (1979), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1986), Medalem 40-lecia Polski Ludowej (1984).

W małżeństwie z artystą malarzem, rzeźbiarzem i ceramikiem Leszkiem Dutką (ur. 16 lipca 1921, Jaworzno; zm. 23 lutego 2014, Kraków) miała dwie córki: Aleksandrę i Annę. Zmarła 6 października 2015 roku w Krakowie, po długiej chorobie. Pochowano ją 15 października na Cmentarzu Rakowickim. 22 kwietnia 2022 roku w Dużej Auli Polskiej Akademii Umiejętności, staraniem PAU, Archiwum Nauki PAN i PAU oraz Pracowni Historii Kultury, Nauki i Edukacji Historycznej UJ, odbyła się sesja poświęcona jej pamięci: „Renata Dutkova (1927–2015). Uczona, archiwistka, organizatorka nauki”. W budynku archiwum otwarto wystawę „Z pasji do nauki. Renata Dutkova (1927–2015)”, która była czynna do końca czerwca tego roku.

Bibliografia: Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, DSO Renata Dutkova, WSH 260,teczka habilitacyjna, WSH 259 doktorat; Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, K III – 258 Renata Dutkova; T. Pudłocki, *Renata Dutkova (14 VIII 1927–6 X 2015)* [w:] *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok akademicki 2015/2016*, red. M. Stinia, Kraków 2021, s. 349–352.